

СУПЕРЕЧЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ТА ГАРАНТІЙ

Вінницький національний технічний університет

Анотація. Проаналізовано динаміку забезпечення державою соціальних виплат та стандартів. Встановлено проблеми та тенденції у забезпеченні соціальних виплат та стандартів. Представлено нові види соціальних стандартів та гарантій, які було запроваджено у 2020 році.

Ключові слова: соціальний стандарт, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, «пакунок малюка»

Abstract. The dynamics of ensuring the state social payments and standards is analyzed. Problems and trends in ensuring social payments and standards are identified. New types of social standards and guarantees which were introduced in 2020 are presented.

Keywords: social standard, cost of living, minimum wage, «baby package»

Відновивши державність України, вітчизняне суспільство свідомо та майже одногосно зробило вибір на користь побудови соціально орієнтованої ринкової системи. До такого вибору українців переконливо спонукали високі стандарти життя країн з соціально-ринковим господарством, які були та й нині є значно кращими за тодішні радянські. Забезпечення соціальних стандартів і нормативів є одним із функціональних орієнтирів розвитку суспільного сектору економіки.

Однією з ознак ефективної системи соціального забезпечення в державі є існування якісної системи соціальних стандартів, яка має передбачати не лише закріплення їх у нормативно-правових актах, але й виконання та реалізацію на практиці. Соціальні стандарти є визначальними для забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, а також для формування фінансових ресурсів. Вони дають змогу реалізувати стратегічну мету сучасної цивілізованої держави – забезпечення високих стандартів життя та рівного доступу її громадян до суспільних благ та послуг [1].

Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій; державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [2].

Розрахунок базового стандарту – прожиткового мінімуму здійснюється виходячи із наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 646. Відзначаючи активний науково-технічний процес та розвиток виробництва, зазначені набори потребують щорічного перегляду, що підтверджують неспроможність прожиткового мінімуму забезпечувати мінімально необхідні товари та послуги, необхідні для існування людини. Тому в Україні спостерігається значна розбіжність між встановленими законодавством життєвих стандартів та прожитковим мінімумом. Структура прожиткового мінімуму, що діє нині в Україні, не враховує низки сучасних життєво важливих витрат: наприклад, на будівництво чи купівлю житла або одержання його у найм, оренду, освіту, оздоровлення, утримання дітей у дошкільних навчальних закладах, платні медичні послуги та інші. Споживчий кошик складається з різних великих категорій, які об'єднують групи товарів та послуг. Наприклад, кількість позицій в споживчому кошику ЄС та Америки значно відрізняється від українського, в якому знаходиться трохи більше 150 одиниць: в Німеччині це 700 одиниць, у США та Франції – біля 305, у Швейцарії – 1046 [3, с. 204].

Втім, відзначаючи обмежені фінансові можливості країни забезпечувати високі соціальні стандарти виникла та є актуальною проблема гарантування державою мінімально необхідних умов життя пересічним громадянам.

Проаналізуємо стан забезпечення державою соціальних стандартів та державних соціальних гарантій за останні роки (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміку забезпечення державою соціальних стандартів та державних соціальних гарантій

Соціальні стандарти та соціальні гарантії	2017 рік			2018 рік			2019 рік			2020 рік		
	01.01	01.07	01.12	01.01	01.07	01.12	01.01	01.07	01.12	01.01	01.07	01.12
Прожитковий мінімум	1624	1624	1700	1700	1777	1853	1853	1936	2027	2027	2118	2189
Мінімальна заробітна плата	3200	3200	3200	3723	3723	3723	4173	4173	4173	4723	4723	4723
Мінімальна пенсія	1247	1312	1452	1452	1452	1497	1497	1564	1638	1638	1712	1769
Мінімальна допомога по безробіттю:	1160	1280	1280	1440	1440	1440	1630	1630	1630	1630	1630	1630
Щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам	442	442	442	442	442	442	442	442	442	442	442	442
Допомога при народженні дитини	41280	41280	41280	41280	41280	41280	41280	41280	41280	41280	41280	41280
Особам з інвалідністю з дитинства I групи з надбавкою на догляд: - підгрупа А	2561	2695	2876	2876	2960	3075	3075	3213	3364	3364	3516	3633
- підгрупа Б	1871	2178	2178	2178	2178	2245	2246	2346	2457	2457	2568	2653
Особам з інвалідністю з дитинства II групи *	1247	1312	1452	1452	1452	1497	1497	1564	1638	1638	1712	1769
Особам з інвалідністю з дитинства III групи	1247	1312	1452	1452	1452	1497	1497	1564	1638	1638	1712	1769
Особам з інвалідністю I групи	1247	1312	1452	1452	1452	1497	1497	1564	1638	1638	1712	1769
Особам з інвалідністю II групи	1247	1312	1452	1452	1452	1497	1564	1638	1638	1712	1769	1564
Особам з інвалідністю III групи *	1247	1312	1452	1452	1452	1497	1564	1638	1638	1712	1769	1564
Особам, які досягли віку, встановленого Законом	949	949	1373	1373	1435	1497	1564	1638	1638	1712	1769	1564

Дослідження динаміки прожиткового мінімуму показує, що впродовж 2017 – 2020 років прожитковий мінімум стабільно зростає, як і усі інші види виплат, за виключенням щомісячної допомоги внутрішньопереміщеним особам, розмір якої на протязі чотирьох досліджуваних років складає 442 грн., що є верхом економічного, соціального і політичного цинізму.

Вкрай негативною є ситуація із становленням таких видів соціальних стандартів та гарантій як мінімальна пенсія, мінімальна допомога по безробіттю, щомісячна адресна допомога внутрішньопереміщеним особам, виплати особам з інвалідністю з дитинства та виплати особам з інвалідністю, виплати особам, які досягли пенсійного віку (рис. 1).

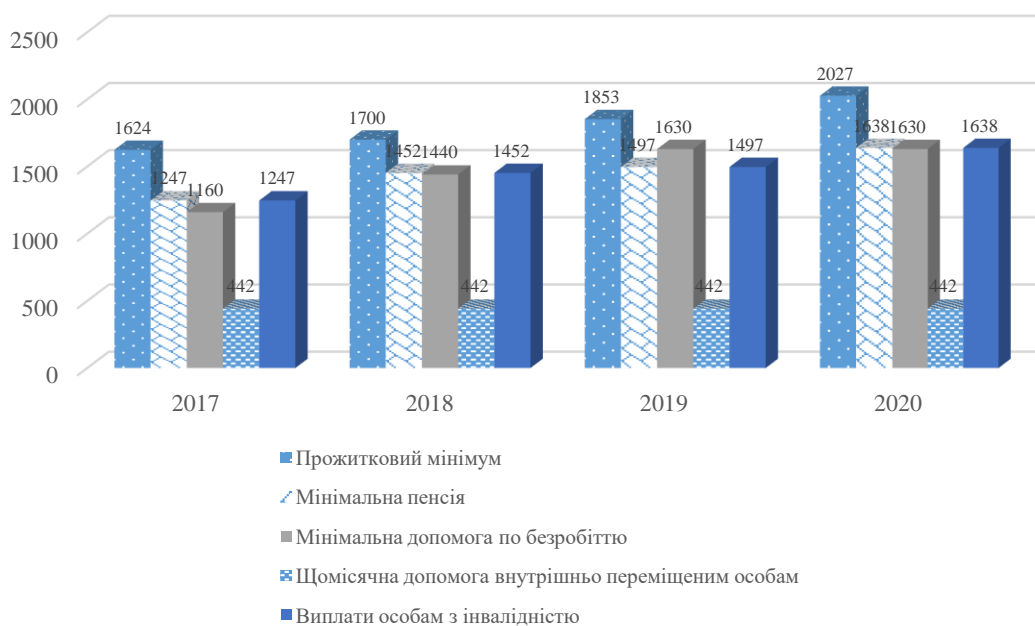

Рисунок 1 – Динаміка основних соціальних виплат і стандартів в Україні (станом на 1 січня кожного року)

Сукупність таких виплат не покриває прожитковий мінімум, що свідчить про те, що на сьогоднішній день прожитковий мінімум перестав виконувати функцію базового соціального стандарту для забезпечення достатнього рівня життя громадян. Разом з тим, за період увесь становлення та розбудови нашої країни, базові соціальні стандарти і гарантії, в силу різних причин, встановлювались нижче економічно обґрунтованого рівня, визначеного чинним законодавством, не забезпечували достатнього рівня життя громадян [4].

З огляду на виявлені результати забезпечення державою соціальних стандартів та державних соціальних гарантій можна відзначити ряд тенденцій:

1. Невиконання функцій прожиткового мінімуму;
2. Усі незахищені верстви населення знаходяться за межею бідності у 2017-2019 роках за виключенням осіб, які отримували мінімальну заробітну плату у 2019 році%;
3. Виявлене підвищення рівня життя забезпечувалося за рахунок підвищення прожиткового мінімуму та зниження курсу долара;
4. Залишення на призволяще внутрішньопереміщених осіб, потік яких відслідкувати не можливо, як і стан їх працевлаштування та умов життя;
5. Ігнорування потреб осіб з інвалідністю, що проявилось у однакових виплатах особам із інвалідністю різних груп, яка суттєво відрізняється за потребами і здатністю їх самостійно задовольняти власні потреби.

Наприклад, за міжнародними нормами, визначеними ООН, межа бідності - заробіток у 5 чи менше доларів за добу однією особою. Тобто зарплата у 150 доларів щомісяця. Відслідкуємо можливість досягнення такого нормативу серед соціально незахищених верств населення в Україні (табл.) [3, с. 206].

Таблиця – Відповідність доходів українців міжнародним нормам визначеним ООН, доларів на день

Показники	2017 рік			2018 рік			2019 рік			2020 рік
	01.01	01.07	01.12	01.01	01.07	01.12	01.01	01.07	01.12	01.01
Курс валют, грн./дол.	27,19	26,10	27,16	28,07	26,19	28,39	27,69	26,18	24,04	23,68
Прожитковий мінімум	1,99	2,07	2,09	2,02	2,26	2,18	2,23	2,46	2,81	2,85
Мінімальна заробітна плата	3,92	4,09	3,93	4,42	4,74	4,37	5,02	5,31	5,79	6,65
Мінімальна пенсія	1,53	1,68	1,78	1,72	1,85	1,76	1,80	1,99	2,27	2,31
мінімальна допомога по безробіттю:	1,42	1,63	1,57	1,71	1,83	1,69	1,96	2,08	2,26	2,29
Щомісячна адресна допомога внутрішньопереміщеним особам	0,54	0,56	0,54	0,52	0,56	0,52	0,53	0,56	0,61	0,62
Особам з інвалідністю з дитинства I групи з надбавкою на догляд:	3,14	3,44	3,53	3,42	3,77	3,61	3,70	4,09	4,66	4,74
- підгрупа А										
- підгрупа Б	2,29	2,78	2,67	2,59	2,77	2,64	2,70	2,99	3,41	3,46
Особам з інвалідністю з дитинства II групи *	1,53	1,68	1,78	1,72	1,85	1,76	1,80	1,99	2,27	2,31
Особам з інвалідністю з дитинства III групи	1,53	1,68	1,78	1,72	1,85	1,76	1,80	1,99	2,27	2,31
Особам з інвалідністю I групи	1,53	1,68	1,78	1,72	1,85	1,76	1,80	1,99	2,27	2,31
Особам з інвалідністю II групи	1,53	1,68	1,78	1,72	1,85	1,76	1,88	2,09	2,27	2,41
Особам з інвалідністю III групи *	1,53	1,68	1,78	1,72	1,85	1,76	1,88	2,09	2,27	2,41
Особам, які досягли віку, встановленого Законом	1,16	1,21	1,69	1,63	1,83	1,76	1,88	2,09	2,27	2,41

Сукупність виявлених результатів свідчить про вкрай негативні значення соціальних стандартів та гарантій у 2017-2020 роках та їх неспроможність забезпечувати базові людські потреби. Єдиним позитивним фактом є незначне підвищення мінімальної заробітної плати. Зростання рівня мінімальної заробітної плати у 2019 році дозволило, окрім суто економічних наслідків, отримати такі позитивні соціальні наслідки

1. зростання рівня забезпечення працівників та членів їх сімей необхідними життєвими благами для відтворення робочої сили, для відтворення поколінь тощо;
2. встановлення адекватної залежності між розміром мінімальної заробітної плати та кількості і якості праці конкретного працівника, його трудового внеску в результати роботи підприємства;
3. оптимізації розміщення робочої сили за галузями господарства, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури;

4. зростання платоспроможного попиту, під яким прийнято розуміти форму виявлення потреб, забезпечених грошовими коштами покупців, з одного боку, і виробництва споживчих товарів – з іншого.

Проте виокремлені тенденції лише в одному з чотирьох аналізованих років досягли нормативного значення, тому варто брати до уваги, що законодавчо встановлені розміри мінімальної заробітної плати не були у 2017-2018 роках спроможні задовольнити потреби працівника та його родини. За таких умов заробітна плата не виконувала свою мотиваційну функцію щодо забезпечення відтворення робочої сили і стимулювання до праці.

За вищенаведених обставин стає очевидним, що соціальна політика в Україні реалізується за прагматичним сценарієм, суть якого полягає в тому, що держава встановлює соціальні стандарти, зокрема прожитковий мінімум, не на такому рівні, який науково обґрунтований для мінімального повноцінного життєзабезпечення, а на такому рівні, який державний бюджет реально спроможний забезпечити для виживання населення в наявних умовах [5, с. 655].

Втім, поряд із існуванням виявлених проблем у край низькому рівні соціальних стандартів та гарантій і проживанні населення за межею бідності, існують й позитивні зрушення в системі соціального забезпечення, що проявляються у запровадженні нових видів соціальних гарантій. Відповідно до постанови Кабміну від 30.05.2018 р. № 427 «Деякі питання реалізації пілотного проекту із соціального захисту сімей з дітьми та підтримки розвитку відповідального батьківства» [6] надаватиметься при народженні дитини одноразова натуральна допомога «пакунок малюка» та здійснюватиметься відшкодування послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня». У 2020 році вартість одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» становитиме до 5 тис. грн. Прогнозна кількість одержувачів зазначеної допомоги становитиме у наступному році 331 тис. осіб. У цьому ж році відшкодування послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня» отримують 63,4 тис. осіб у розмірі 1 779 грн.

У 2020 році продовжуватиметься надання допомоги на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність, в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (у грудні 2020 р. розмір допомоги становитиме 1 769 грн). Прогнозна кількість одержувачів зазначеної допомоги становитиме у наступному році 16,4 тис. осіб [7].

Дослідження стану забезпечення громадян державними соціальними стандартами та державними соціальними гарантіями за 2017-2020 роки засвідчило суперечливі тенденції. В умовах хронічної недостачі бюджетних коштів можливості держави в проведенні активної соціальної політики суттєво обмежені. В такому становищі головним завданням соціальної політики держави має бути не запровадження все нових і нових соціальних пільг, виплат і допомог, а створення належних умов для встановлення гідної оплати праці. Лише адекватне зростання заробітної плати, насамперед мінімальної, забезпечить підвищення платоспроможності громадян, дасть змогу відновити економічну активність, розпочати реальну боротьбу з бідністю.

Анна Валеріївна Вітюк – канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, anna_vitiuk@ukr.net

Anna V. Vitiuk - Associate Professor, PhD, Associate Professor on Department of Management, Marketing and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, anna_vitiuk@ukr.net

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Доценко І. О. Державні соціальні стандарти та гарантії у системі соціального забезпечення населення / І. О. Доценко, В. В. Доценко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №8. – С. 857-860. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/180.pdf>
2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». – № 2017-III від 05.10.2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.

3. Маслик Р. О. Аналіз фінансового співвідношення державних соціальних стандартів та гарантій в Україні / Р. О. Маслик // Економічний вісник університету. – 2015. – Вип. 27(1). – С. 203-208.
4. Державні соціальні стандарти та гарантії – основа соціального спокою. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/nasha-borotba/novini-chlenskikh-organizatsij/14975-derzhavni-sotsialni-standarti-ta-garantiji-osnova-sotsialnogo-sпокою>
5. Іличок Б. І. Соціальні стандарти України: стан та перспективи змін/ Б. І. Іличок // Електронне наукове фахове видання “Економіка і суспільство”. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-7>:
6. Постанова Кабінету Міністрів України №427 від 30 травня 2018 р. «Деякі питання реалізації пілотного проекту із соціального захисту сімей з дітьми та підтримки розвитку відповідального батьківства». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/427-2018-%D0%BF>
7. Бюджет – 2020: які соцвиплати планують для українців. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/golovna/byudzhnet--2020-yaki-socviplati-planuyut-dlya-ukrayinciv.html>